

УДК 37.016+811.161.2

У74

Автор:

Голобородько Є. П., доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки і психології Комунального вищого навчального закладу «Херсонська академія неперервної освіти» Херсонської обласної ради, член-кореспондент НАПН України;

Голобородько К. Ю., доктор філологічних наук, професор, декан українського мовно-літературного факультету імені Г. Ф. Квітки-Основ'яненка Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди;

Павлик О. А., кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри змісту і методики початкового навчання Криворізького педагогічного інституту Державного вищого навчального закладу «Криворізький національний університет»;

Мунтян С. В., кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри слов'янських мов та методик їх викладання Херсонського державного університету;

Бондаренко І. А., учитель-методист, учитель української мови та літератури Херсонської спеціалізованої школи І–ІІІ ступенів № 24.

Рецензенти:

Плиско К. М., доктор педагогічних наук, професор;

Назаренко Л. М., кандидат педагогічних наук, доцент.

Усі уроки української мови. 9 клас. II семестр. Нова програма / Є. П. Голобородько, К. Ю. Голобородько, О. А. Павлик, С. В. Мунтян, І. А. Бондаренко. — Х. : Вид. група «Основа», 2017. — 234, [6] с. — (Серія «Усі уроки»).

ISBN 978-617-00-3087-7

У посібнику вміщено всі уроки української мови для II семестру 9 класу, які розроблено із врахування змін здійснених Міністерством освіти і науки України 2015, 2017 рр. Розподіл навчального часу та зміст розроблених уроків носить орієнтовний характер. Згідно з положеннями пояснювальної записки оновленої програми в разі потреби вчитель має право самостійно змінювати обсяг годин у межах розділу, а також змінювати послідовність вивчення розділів.

Для вчителів української мови та літератури загальноосвітніх шкіл, ліцеїв та гімназій, студентів філологічних факультетів педагогічних університетів.

УДК 37.016+811.161.2

© Голобородько Є. П., Голобородько К. Ю.,
Павлик О. А., Мунтян С. В.,
Бондаренко І. А., 2017

© ТОВ «Видавничка група «Основа», 2017

ISBN 978-617-00-3087-7

КАЛЕНДАРНО-ТЕМАТИЧНЕ ПЛАНУВАННЯ УРОКІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В 9 КЛАСІ. II СЕМЕСТР

№ зп	Зміст уроку	Дата
Безсполучникове складне речення		
33	Безсполучникове складне речення: смислові відношення між його частинами	
34	Особливості інтонації безсполучникових складних речень	
35	Кома і крапка з комою між частинами безсполучникового складного речення	
36	Двокрапка в безсполучниковому складному реченні	
37	Тире в безсполучниковому складному реченні	
38	<i>Урок розвитку комунікативних умінь № 6. Усний докладний переказ тексту публіцистичного стилю із творчим завданням</i>	
39	<i>Урок розвитку комунікативних умінь № 7. Письмовий докладний переказ тексту публіцистичного стилю із творчим завданням</i>	
40	Розділові знаки в безсполучниковому реченні (тренувальні вправи)	
41	Синоніміка складних речень зі сполучниками, без сполучників і простих речень	
42	<i>Урок розвитку комунікативних умінь № 8. Складання діалогів відповідно до запропонованої ситуації, обговорення самостійно обраної теми</i>	
43	Розділові знаки в безсполучниковому реченні (тренувальні вправи)	

№ зп	Зміст уроку	Дата
44	<i>Урок розвитку комунікативних умінь № 9. Доповідь на основі двох-трьох джерел на морально-етичну й суспільну теми в публіцистичному стилі</i>	
45	<i>Тематична контрольна робота № 3. Контрольний тест</i>	
Складне речення з різними видами сполучникового й безсполучникового зв'язку		
46	Складні речення з різними видами сполучникового й безсполучникового зв'язку	
47	Складні речення з різними видами зв'язку (тренувальні вправи)	
48	Розділові знаки в складних реченнях з різними видами зв'язку	
49	<i>Урок розвитку комунікативних умінь № 10. Усний стислий переказ тексту наукового стилю</i>	
50	<i>Урок розвитку комунікативних умінь № 11. Контрольний письмовий вибірковий переказ текстів наукового стилю (на основі кількох джерел)</i>	
51	Розділові знаки в складних реченнях з різними видами зв'язку (тренувальні вправи)	
52	<i>Урок розвитку комунікативних умінь № 12. Тези прочитаного (художнього твору, публіцистичної чи науково-пізнавальної статей)</i>	
53	<i>Урок розвитку комунікативних умінь № 13. Конспект почутого науково-навчального тексту</i>	
54	Використання складних речень із різними видами зв'язку в текстах різних стилів	
55	Розділові знаки в складних реченнях з різними видами зв'язку (тренувальні вправи)	
56	<i>Тематична контрольна робота № 4. Контрольний тест</i>	
Текст як одиниця мовлення й продукт мовленнєвої діяльності		
57	Текст і його основні ознаки	
58	Будова тексту. Мікротема й абзац	
59	Ключові слова в тексті й абзаці. Види й засоби міжфразового зв'язку. Актуальне членування у висловлюванні: відоме й нове	

№ зп	Зміст уроку	Дата
60	<i>Урок розвитку комунікативних умінь № 14.</i> Усний твір у публіцистичному стилі на суспільну тему	
61	<i>Урок розвитку комунікативних умінь № 15.</i> Контрольний письмовий твір у публіцистичному стилі на суспільну тему	
62	Повторення вивчених розділових знаків у простому і складному реченнях	
63	<i>Контрольний диктант.</i> Контрольне аудіювання тексту публіцистичного стилю	
УЗАГАЛЬНЕННЯ Й СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ВИВЧЕНОГО		
64	Слово як предмет вивчення. Основні орфограми	
65	<i>Урок розвитку комунікативних умінь № 16.</i> Ділові папери. Заява	
66	<i>Урок розвитку комунікативних умінь № 17.</i> Ділові папери. Резюме	
67	Мовні аспекти вивчення речення (порядок слів у реченні, граматична основа, види речень)	
68	Правопис. Пунктуація	
69	Правопис. Орфографія	
70	Узагальнення й систематизація вивченого про складне речення	

Безсполучникове складне речення

УРОК № 33

БЕЗСПОЛУЧНИКОВЕ СКЛАДНЕ РЕЧЕННЯ: СМИСЛОВІ ВІДНОШЕННЯ МІЖ ЙОГО ЧАСТИНАМИ

Мета (формувати компетентності): *предметні:* знання про безсполучникове речення, про способи зв'язку між частинами безсполучникового речення, уміння знаходити безсполучникові речення в тексті, орфографічні навички; *ключові:* увага, аналітико-синтетичні навички, асоціативна уява, пам'ять; *комунікативні:* словниковий запас учнів, уміння використовувати безсполучникові речення у власних висловлюваннях; *загальнокультурні:* емоційно-ціннісне ставлення до мови.

Тип уроку: урок засвоєння нових знань.

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЯ КЛАСУ

Емоційна зарядка

- ▶ Прочитайте виразно уривок із вірша Л. Костенко.
- ▶ Охарактеризуйте синтаксичну будову першого речення.

Виходжу в сад, він чорний і худий,
йому вже ані яблучко не сниться.
Шовковий шум танечної ходи
йому на згадку залишає осінь.
В цьому саду я виросла, і він
мене впізнав, хоч довго придивлявся.
В круговороті нефатальних змін
він був старий і ще раз обновлявся.

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ, УМІНЬ І НАВИЧОК

Комунікативний практикум

- ▼ Що ви знаєте про безсполучникове речення?
- ▼ Наведіть приклади безсполучникових речень.
- ▼ Як зв'язуються частини безсполучникового речення?

III. ПОВІДОМЛЕННЯ ТЕМИ, МЕТИ, ЗАВДАНЬ УРОКУ. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

IV. ЗАСВОЄННЯ НОВОГО МАТЕРІАЛУ

Робота з підручником

- ▶ Вивчення параграфа «Безсполучникове речення».
- ▶ Виконання вправи з підручника.

Дослідження-спостереження

- ▶ Проаналізувавши речення, зробіть висновок про те, як пов'язані частини безсполучникового речення.
- ▶ Зверніть увагу на інтонацію в безсполучникових реченнях.

1. Осінній вечір морозом дихав, у небі місяць немов п'ятак (*В. Симоненко*). 2. Я знаю: мова мамина — свята, в ній вічний, незнищений дух свободи (*М. Адаменко*). 3. Гарячою зеленою барвою горить на сонці ячмінь, широко стелиться килим ясно-зеленого вівса, далі, наче риза рути, темніє просо (*М. Коцюбинський*). 4. Тільки зорі в небі сяють, шепче лист, шумить Дунай, поміж себе розмовляють, шепотять: кохай, кохай... (*С. Гулак-Артемівський*).

Пошукова робота

- ▶ Визначте безсполучникові складні речення.
- ▶ Зробіть їхній синтаксичний розбір (усно).
- ▶ Поясніть, з якою інтонацією потрібно їх читати.

1. Не посадив жодного дерева за своє життя — плати за чисте повітря (*О. Довженко*). 2. Настучиться, нагримиться — дрібен дощик піде, насудяться воріженьки — дівка заміж піде... (*Маруся Чурай*). 3. Після косовиці починаємо гребти сіно гуртом, потроху міняється й наш чарівний світ; батько, дід, дядько стають мовчазними й збентеженими, якась підозра проявляється в очах: вони починають ділити копиці (*О. Довженко*). 4. Розкажу тобі думку таємну, легкий здогад мене облік: я залишуся в серці твоєму на сьогодні, на завтра, навік (*Л. Костенко*). 5. Я знаю: кожній дитині потрібна ласкава увага батьків (*В. Сухомлинський*). 6. Кричать сови, спить діброва, шепчуть густі лози (*Т. Шевченко*). 7. Шле місяць з неба промені золотисті, блищать, мов срібні, білі стіни в місті (*Леся Українка*).

8. Змогли хлопці — рубця сухого не було (А. Головка). 9. Подивилась ясно — заспівали скрипки (П. Тичина). 10. Щаслива голубка: високо літає (Т. Шевченко).

**Порядок синтаксичного розбору
безсполучникового складного речення**

1. З яких частин — простих речень — складається безсполучникове складне речення? Назвіть їх.
2. До якої з основних груп належить безсполучникове речення: з однотипними (однорідними) частинами, з різнотипними (неоднорідними) частинами, ускладненого типу?
 - а) Які смислові відношення існують між однотипними частинами (перелік одночасних чи сумісних явищ, перелік послідовних у часі явищ, зіставлення чи протиставлення явищ)?
 - б) Яку підрядну частину нагадує собою одна із частин з різнотипними частинами (пояснення, додаткове, наслідкове, умови тощо)?
4. Якими засобами зв'язку зв'язані прості речення — інтонація, співвідношення часових, видових і способових форм дієслів-присудків, порядок розташування речень, спільний другорядний член, наявність у наступному реченні співвідносного займенника чи прислівника, наявність у першому реченні слова, пояснюваного другим реченням)?
5. Якими є прості речення за головними членами, за другорядними членами, за ускладнювальними засобами, за повнотою?
6. Поясніть розділові знаки.
7. Зробіть графічну схему речення.

Вибірково-розподільна робота

► Випишіть із тексту безсполучникові речення.

Читаючи ще невідомий широкому загалові поетичний щоденник Олександра Олеса, розумієш: такі вірші могли бути написані і в наші дні. Нині Українська держава стала реальністю, реальним та звичним стали синьо-жовтий прапор, національне військо.

Деякі вірші щоденника звучать як пересторога — вони не просто моделюють сьогодення, а наближають людину до, може, ще не пережитої біди.

Як присуд долі щодо українського народу сприймаються рядки: «В час прекрасного світання не прокинулись раби...» (В. Палажченко).

V. ЗАКРІПЛЕННЯ НОВОГО МАТЕРІАЛУ

Робота з таблицею

- ▶ Заповніть другу колонку таблиці прикладами, поставивши номери наведених нижче речень. Зробіть висновок про те, які смислові відношення можуть бути між частинами безсполучникового речення.
- ▶ Зверніть увагу на те, як пов'язані інтонація та розділові знаки в безсполучникових реченнях.

Смислові відношення	Приклади
Одночасність дій, явищ	
Послідовність дій, явищ	
Зіставлення або протиставлення дій, явищ	
З'ясувальний зв'язок	
Обставинні зв'язки (наслідкові, порівняльні, часові, умовні та ін.)	

1. Два голуби гуде, голубка туркоче (*Народна творчість*). 2. Сонце зайшло, степові озера стали на якийсь час темно-червоними (*О. Гончар*). 3. Не русалонька блукає — то дівчина ходить (*Т. Шевченко*). 4. Мені здається: твої очі у мою душу світять з вишини (*В. Сосюра*). 5. Защебетав соловейко — пішла луна гаєм (*Т. Шевченко*). 6. Подивилась ясно — заспівали скрипки (*П. Тичина*). 7. Зійде сонце — утру сльози, ніхто не побачить (*Т. Шевченко*).

Диктант з коментуванням

- ▶ З'ясувати смислові відношення між простими реченнями в безсполучниковому.

1. На поле синее вечірній впав туман, над річкою пливуть його мінливі хвилі. 2. Був теплий день, світилася весна (*М. Рильський*). 3. Бувають дивні на землі діла — серед зими черешня зацвіла (*Д. Павличко*). 4. Дощ пройшов хазяйським кроком сад в росі купається (*І. Нехода*). 5. Бачу здалека: хвиля іскриста грає по синьому морі (*Леся Українка*). 6. Вже тиха осінь ходить берегами, на вербах трусить листячко руде (*Л. Костенко*). 7. Бери до серця і затам душа творця не перекувітне (*М. Сингаївський*). 8. Мудрі люди порадили — не все читай упідряд... (*Ю. Збанацький*). 9. Явор зелененький додолу схилився, козак молоденький сильно зажурився (*Народна творчість*). 10. Вітер віє на долину, колише билину, рід до роду листи пише та на Україну (*Народна творчість*).

VI. СИСТЕМАТИЗАЦІЯ Й УЗАГАЛЬНЕННЯ ВИВЧЕНОГО

Творче конструювання

- ▶ Поширте речення другою частиною.

Надворі вже стемніло, ... Повіяло холодним вітром, На небі з'явилися перші зірки — Місячне сяйво освітлює землю,

Синтаксичний розбір речення

- ▶ Зробіть синтаксичний розбір речення, накресліть схему.

Сонце заходить, гори чорніють, пташечка тихне, поле німіє. Зорі сяють; серед неба горить білолиций; верба слуха соловейка, дивиться в криницю (*Т. Шевченко*).

VII. ПІДСУМОК УРОКУ

Самостійна робота

- ▶ Запишіть речення. Знайдіть граматичні основи. Поясніть розділові знаки.

1. Змовкла розмова зеленого листу, в чарах німіє і поле, і місто, землю вже ніч обняла (*Н. Кибальчич*). 2. По синьому морі несеться байдак, на сонці виблискують весла крутії (*О. Коваленко*). 3. Квітеньки білі, зірвіться з гілок, журиться мила за вами (*Олександр Олесь*). 4. Рояль ридав, немов людина, у стогін струни всі злились... Була то пісня лебедина, у звуках сльози всі злились (*М. Чернявський*). 5. Люди до неї говорять — не чує, не слухає (*Марко Вовчок*).

Рефлексія

- ▶ Заповніть другу колонку таблиці, проаналізувавши роботу на уроці.

Повторили	
Дослідили	
Зрозуміли	
Навчилися	
Важким виявилось	

VIII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ (ЗА ВИБОРОМ)

- ▶ Виконайте вправу з підручника.
- ▶ Зробіть комп'ютерну презентацію «Безсполучникове речення».
- ▶ Складіть монологічне висловлювання на тему «Смислові відношення в безсполучниковому реченні».

УРОК № 34

**ОСОБЛИВОСТІ ІНТОНАЦІЇ
БЕЗСПОЛУЧНИКОВИХ СКЛАДНИХ РЕЧЕНЬ**

Мета (формувати компетентності): предметні: знання про безсполучникові речення, уміння ставити розділові знаки в безсполучникових реченнях, уміння правильно інтонувати безсполучникові речення, удосконалювати навички перекладу; **ключові:** логічне мислення, уміння зіставляти, порівнювати, робити висновки; **інформаційні:** робота з джерелами інформації; **комунікативні:** уміння працювати в парах та колективно; **загальнокультурні:** відповідальне ставлення до вивчення української мови.

Тип уроку: урок закріплення вивченого матеріалу.

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЯ КЛАСУ

- ▶ Прочитайте прислів'я, поясніть його зміст та синтаксичну структуру.

Хочеш їсти калачі — не сиди на печі.

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ, УМІНЬ І НАВИЧОК**Комунікативний практикум**

- ▶ Дайте відповіді на запитання, наведіть приклади.
- ▼ Яке речення називається безсполучниковим?
- ▼ Які розділові знаки ставляться в безсполучниковому реченні?
- ▼ Які смислові відносини можуть бути між частинами безсполучникового речення?
- ▼ Яка на вигляд схема безсполучникового речення?

**III. ПОВІДОМЛЕННЯ ТЕМИ, МЕТИ, ЗАВДАНЬ УРОКУ.
МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ****IV. ЗАСВОЄННЯ НОВОГО МАТЕРІАЛУ****«Мозковий штурм»**

- ▼ Як ви вважаєте, від чого залежить інтонація безсполучникового речення?

- ▼ Якою може бути інтонація безсполучникового речення? Наведіть приклади.

Робота з поетичним текстом

- ▼ Прочитайте виразно уривок з вірша М. Рильського «Пісні».

Надворі дощ, холодний вітер вис,
 Одпочивай, рушнице, на стіні!
 Куди іти, блукати без надії?
 Ні, краще тут, у хаті, в тишині.
 Тут у комину огник ледве тліє,
 Та зогріває в серці, в глибині,
 Веселі, чисті, ясноокі мрії
 І воскрешає призабуті дні.
 Тут фортеп'яно з теплою душею
 Стоїть і жде, що приторк білих рук
 В йому пробудить півзаснулий звук.
 Тут я зустрівся з музою своєю.
 І, взявши в руки ліру й срібний лук,
 Пливу як тінь по морю снів за нею.

- ▶ Знайдіть складні речення. З якою інтонацією треба їх читати?
- ▶ Позначте стрілочками зниження й підвищення тону, паузи.

Лінгвістичне дослідження

- ▶ Прочитайте уривок з підручника української мови.

Головними засобами вираження структурно-семантичних відношень між предикативними частинами безсполучникових речень є: 1) інтонація; 2) співвідношення видо-часових форм присудків частин; 3) змістова взаємозалежність частин; 4) порядок розташування частин; 5) лексико-граматичні засоби (наявність у першій частині вказівних слів, спільний другорядний член, неповнота першої частини).

Інтонація як специфічний і основний засіб зв'язку частин безсполучникового складного речення може бути різною: 1) перелічувальна, яка виражає відношення однорідності; 2) зіставлення й протиставлення; 3) зумовленості, яка виражає змістові відношення умови, часу, наслідку й допустовості; 4) з'ясувальна, що виражає причинові й пояснювальні відношення.

- ▶ Доведіть наведені в уривку положення прикладами безсполучникових речень.

Готуємося до ДПА

- ▶ Запишіть речення, розставляючи розділові знаки. Поясніть орфограми та пунктограми.

Сонце піднялося; туман розходився по лісу, осідав на траву золотою росою. Повітря прозоріло, поміж золотим морем сонячного світу темними плямами лежали тіні по землі; роса на тих місцях, наче срібло, біліла.

Садок тонує у чистому ранковому повітрі; зверху лілася на нього золота сонячна хвиля, знизу знімалася сиза тінь. Там, між гушавиною молодого гілля, у зеленій листві, наперейми одна другій щебетали пташки. Горлиці в кущах жалібно туркотали; зозулі, перелітаючи з деревини на деревину, мов найнялись кувати; іволги завели таку белькотняву, наче лаялися і з серця не поспішали слів вимовити; одні бджоли сумно гули, перескакуючи з квіточки на квіточку (*Панас Мирний*).

Дослідження-характеристика

- ▶ Схарактеризуйте будову складних безсполучникових речень. Укажіть головні члени речення. Установіть між частинами складних речень смислові зв'язки. Зверніть увагу на розділові знаки.

1. Уже скотилось із неба сонце, заглянув місяць у моє віконце (*Леся Українка*). 2. У долині село лежить, понад селом туман дрижить (*І. Франко*). 3. Закувала та сива зозуля вранці-рано на зорі; ой заплакали хлопці-молодці, гей, гей, та на чужині в неволі, в тюрмі (*П. Ніщинський*). 4. Розт'юхкався соловейко на калиноньці, щось не спить-ся серед ночі сиротиноньці (*П. Грабовський*). 5. Гуде вітер вельми в полі, реве, ліс ламає; плаче козак молоденький, долю проклинає (*В. Забіла*). 6. Човен хитається серед води, плете о хвилі весло, в місячнім сьайві біліють сади, здалека видно село (*Народна творчість*).

V. ЗАКРІПЛЕННЯ НОВОГО МАТЕРІАЛУ

Синтаксичний розбір

- ▶ Запишіть речення, зробіть його синтаксичний розбір.

Попрощалось ясне сонце з чорною землею, виступає круглий місяць з сестрою зорею, виступають із-за хмари, хмари звесіли (*Т. Шевченко*).

Пунктуаційний практикум

- ▶ Запишіть речення, розставляючи пропущені розділові знаки. Підкресліть граматичні основи.

1. Сонце високо, косарі далеко, коси дзвенять, коні пасуться. 2. Пахне огірками і хлібом, пахне болотом і травами, десь гукають деркачі й перепілки (*Із тв. О. Довженка*). 3. Світло хвилями летить з неба, сповнює повітря, несито пожирає тіні на землі, заганяє їх під

дерева, кущі, у гущину. 4. Ріс місяць і блід, росли скелі і блідли. 5. Якась добрість з'єднала берег і море, згоду і смуток (*Із тв. М. Коцюбинського*). 6. Настав ранок, сонце вмило своє ще зелене від сну обличчя й розпустило промені (*В. Пилип'юк*).

VI. СИСТЕМАТИЗАЦІЯ Й УЗАГАЛЬНЕННЯ ВИВЧЕНОГО

Диктант-завдання

- ▶ Перепишіть речення, підкресліть граматичні основи. Обґрунтуйте вживання розділових знаків.

1. Ой не сійтесь, сніги, ой не сійтесь, рясні (*Олександр Олесь*).
 2. Зелена трава горить-палає зеленим огнем, на її довгих листочках грає й сяє, мов самоцвітне каміння, чиста роса (*Панас Мирний*).
 3. З хлопцями я так загулявся, що забув і про обід (*С. Васильченко*).
 4. Весна видалася посушлива: рясно цвіли груші, цвіте груша — буде суша: сій просо (*В. Дрозд*). 5. Гречка поплила білим пінистим шумом, до ріллі припадали теплими грудьми пташки, вітер гойдав дивину й волошки (*М. Коцюбинський*). 6. Грім гогоче, а блискавка небо роздирає (*Т. Шевченко*). 7. Гасилося світло, але Гафійка знала, що хазяїн не спить (*М. Коцюбинський*). 8. Ці пройшли — вже друга пара (*П. Тичина*).

Творча робота

- ▶ Доповніть речення так, щоб утворилися безсполучникові складні речення (при цьому врахуйте типи смислового зв'язку між частинами, подані в дужках).
1. Мова наша є таємницею... (доповнення).
 2. Дивуєшся дорожності мови нашої... (пояснення).
 3. Простежимо коріння української мови... (умова).
 4. Людина створила мову... (протиставлення).

VII. ПІДСУМОК УРОКУ

Усна робота

- ▶ Прочитайте речення вголос, правильно інтонуючи їх.

1. Між туманними зорями ловили вітер вітряки, під туманними зорями лежала хліборобська сторона (*М. Стельмах*). 2. Пора пройде — інша прийде (*Народна творчість*). 3. Тут було вже зовсім видно — місяць підбився вгору (*Ю. Збанацький*). 4. Усяк розумний по-своєму: один — спершу, а другий — потім (*Народна творчість*).

Рефлексія

- ▶ Складіть за темою уроку п'ять запитань та поставте їх сусідові по парті.

VIII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ (ЗА ВИБОРОМ)

- ▶ Виконайте вправу з підручника.
- ▶ Запишіть 3–5 прислів'їв, які за синтаксичною структурою є безсполучниковими складними реченнями.

УРОК № 35

КОМА І КРАПКА З КОМОЮ МІЖ ЧАСТИНАМИ БЕЗСПОЛУЧНИКОВОГО СКЛАДНОГО РЕЧЕННЯ

Мета (формування компетентності): предметні: знання про безсполучникове речення, вміння розрізняти смислові відношення між частинами безсполучникового речення, вміння ставити розділові знаки у складних реченнях; **ключові:** спостережливість, кмітливість, мовне чуття; **комунікативні:** вміння доцільно використовувати безсполучникові речення у власних висловлюваннях; **інформаційні:** робота з джерелами інформації; **загальнокультурні:** мовленнєва культура учнів, світогляд.

Тип уроку: урок засвоєння нового матеріалу.

*Книга — казкова лампа, вона дарує людині світло
на далеких і темних дорогах життя.*
Г. Лейбніц

ПЕРЕБІГ УРОКУ

I. ОРГАНІЗАЦІЯ КЛАСУ

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ, УМІНЬ І НАВИЧОК

Графічний диктант

- ▶ Складіть схеми речень.

1. Стиха долітають звуки піаніно, а думки своє снують (М. Івченко).
2. Розмова лишила в мені якийсь гіркий несмак; але миритись, брати назад свої слова у мене не було бажання (Леся Українка).
3. Сонце зійшло — і враз над Києвом занялося ревище гудків.
4. Можна розділити на сто частин яблуко, але не можна розділити

Землю (*І. Жиленко*). 5. Той, що занепавав духом, уже не страждає (*Д. Павличко*). 6. Настане літо, жовтий цвіт укріє липу до вершини (*Я. Щоголіє*).

III. ПОВІДОМЛЕННЯ ТЕМИ, МЕТИ, ЗАВДАНЬ УРОКУ. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

- ▶ Поясніть слова Г. Лейбніца. Чи згодні ви з цим поглядом автора?
- ▶ Зробіть синтаксичний аналіз речення.

IV. ЗАСВОЄННЯ НОВОГО МАТЕРІАЛУ

Спостереження над мовним матеріалом

- ▶ Знайдіть безсполучникове складне речення. Установіть смислові відношення між частинами.
- ▶ Зробіть висновок про те, які смислові відношення є умовою постановки коми та крапки з комою в безсполучниковому складному реченні.

Уночі палало село, з неба злякано дивився вниз поблідлий місяць. Деревата хиталися і, від страху наїживши голі віти, ніби силкувалися втекти; вітер гасав над полум'ям, зривав з його головні, шпурляв ними в сусідні хати, розкидав і лютував свавільно й безпardonно. Полум'я ж росло, вітер грався ним, місяць з жахом тікав серед хмар (*В. Винниченко*).

Робота з підручником

- ▶ Вивчення параграфа «Розділові знаки в безсполучниковому складному реченні».
- ▶ Виконання вправи з підручника.

Пояснювальна робота

- ▶ Проаналізуйте синтаксичну будову поданих речень. Поясніть розділові знаки. Складіть схеми.

1. Уже скотилось із неба сонце, заглянув місяць у моє віконце (*Леся Українка*). 2. У долині село лежить, понад селом туман дрижить (*І. Франко*). 3. Закувала та сива зозуля вранці-рано на зорі; ой заплакали хлопці-молодці, гей, гей, та на чужині в неволі, в тюрмі (*П. Ніщинський*). 4. Розтьохкався соловейко на калиноньці, щось не спиться серед ночі сиротиноньці (*П. Грабовський*). 5. Гуде вітер вельми в полі, реве, ліс ламає; плаче козак молоденький, долю проклинає (*В. Забіла*). 6. Човен хитається серед води, плете о хвилі весло, в місячнім сяйві біліють сади, здалека видно село (*Народна творчість*).

Диктант з коментуванням

- ▶ Перепишіть, розставляючи пропущені розділові знаки. Обґрунтуйте вживання коми та крапки з комою між частинами безсполучникових складних речень.

1. Квітне й радіє земля сонце мережить поля. 2. Променем грає ріка лине веснянка дзвінка (*Із тв. М. Сингаївського*). 3. За літо у Світязі прогриваються тільки поверхневі води у придонних його шарах температура цілий рік тримається від шести до восьми градусів (*В. Мірошніченко*). 4. У вишивці переважає розмаїття тонів утрачається первозданна краса лаконічність образність мислення (*І. Цюпа*). 5. Блискавка розпорола темне небо над землею прокотився грім. 6. Небо було суцільно чорне його розривали блискавки (*Із тв. Л. Первомайського*).

Робота в парах

- ▶ Попрацюйте в парах. Поясніть смислові відношення та розділові знаки між частинами безсполучникового складного речення.

1. Квітують сливи, в'ються над ними очманілі від зимового виснаження бджоли (*Я. Балого*). 2. Знову сіється сніг, у полях за селом тчуться і тчуться сувої, тонучи в сяйливій млі (*Є. Гуцало*). 3. У стилі козацького бароко створено справжні шедеври національної архітектури; його зразки не мають аналогів у світі (*Ю. Івашко*).

V. ЗАКРІПЛЕННЯ НОВОГО МАТЕРІАЛУ

Тестова робота

- ▶ Виконайте тестове завдання.

1. Укажіть вид речення.

- А Над хвилями моря, на скелі, хороша дівчина сидить, в лавровім вінку вона сяє, співецькою ліру держить (*Леся Українка*).
- Б Дівчина зірвала лавровий вінець і в хвилях шумливого моря знайшла свій піснй кінець (*Леся Українка*).
- В Ти не йди в пишний дім, де музика бринить, де танцюють веселії пари (*Леся Українка*).

2. Укажіть безсполучникові складні речення з відносно рівноправними частинами та безсполучникові складні речення із залежними частинами, одна з яких пояснює або доповнює іншу.

- А Тож слухай: ти орган порушить можеш не дужою, та смілою рукою (*Леся Українка*).
- Б Чудова мрія, розкішна та ясна, кохано в ту ніч обгорнула мене, приснилась мені люба доля прекрасна, приснилась невидане щастя дивне (*Леся Українка*).

3. Укажіть у дужках типи складних безсполучникових речень за характером смислових зв'язків. Поставте, де потрібно, розділові знаки.

А Був сон мені колись богиню ясну фантазії вбачали мої очі (*Леся Українка*).

Б Всі наші сльози тугою палкою спадуть на серце серце запалає (*Леся Українка*).

В Ні долі ні волі у мене нема зосталася тільки надія одна (*Леся Українка*).

4. Знайдіть правильну схему зазначеного речення, розставивши розділові знаки.

Ось день проминув зник і вечір погожий ніч криє і місто і табір ворожий (*Леся Українка*).

А [], [], [], [].

Б [], [], [].

В [], [].

5. Побудуйте складне безсполучникове речення, синонімічне поданому.

А Не знає поет, чи хто слуха його, не стримує серця і співу свого (*Леся Українка*).

Б Я те бачу, що ти мене і жалуєш, і любиш, хоч я тобі чужа (*Леся Українка*).

В Якщо прийде журба, то не думай її рознести у веселошах бучних за столом... (*Леся Українка*).

Самостійна робота

- Складіть схеми, поясніть розділові знаки.

Варіант 1. Степ, струснувши з себе росу та зігнавши непримітні тіні, горить рівним жовто-зеленим кольором; висока трава починає гнутись, хилитись, поверх неї тільки гарячий вітер гуляє та сонце розсіва своє пекуче, іскристе проміння (*Панас Мирний*).

Варіант 2. Не титули і не герби, не банків лондонських скарби — зарука щастя й миру; ні, не гонитва за добром, не книги й докторський диплом дають утіху щиру. Не гроші й розкоші щасливлять людський вік, із серця нам ллється і втіх, і сліз потік (*Р. Бернс*).

VI. СИСТЕМАТИЗАЦІЯ Й УЗАГАЛЬНЕННЯ ВИВЧЕНОГО

Твір-мініатюра

- Напишіть у художньому стилі міні-розповідь з елементами опису на тему «Моя улюблена пора року», використавши безсполучникові складні речення.

Творче конструювання

- ▶ Складіть речення за поданими схемами.

1. [], [] — одночасність. 2. [], [] — послідовність. 3. []; [] — одночасність.

VII. ПІДСУМОК УРОКУ

Рефлексія

- ▶ Зробіть висновки за темою уроку, закінчивши речення.

1. Складні речення — це ...
2. Складні речення бувають ...
3. Безполучникові складні речення — це ...
4. Смислові відношення між частинами безполучникового складного речення можуть бути такими: ...
5. Кома в безполучниковому реченні ставиться ...
6. Кома з крапкою в безполучниковому реченні ставиться ...

VIII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ (ЗА ВИБОРОМ)

- ▶ Складіть усне монологічне висловлювання на тему «Що я знаю про безполучникове складне речення».
- ▶ Складіть лінгвістичну казку або проект на тему «Такі цікаві безполучникові складні речення».

УРОК № 36

ДВОКРАПКА В БЕЗПОЛУЧНИКОВОМУ СКЛАДНОМУ РЕЧЕННІ

Мета (формувані компетентності): предметні: знання про безполучникове речення, уміння розрізняти смислові відношення між частинами безполучникового речення, уміння ставити розділові знаки у складних реченнях; **ключові:** спостережливність, кмітливість, мовне чуття; **комунікативні:** уміння доцільно використовувати безполучникові речення у власних висловлюваннях; **інформаційні:** робота з джерелами інформації; **загальнокультурні:** мовленнєва культура учнів, світогляд.

Тип уроку: комбінований.